

Тема 5. ГАДЯЦЬКА УГОДА 1658 РОКУ

(2 год.)

План

1. Гадяцька угода: імпульсивна імпровізація Виговського чи не оцінений масами історичний шанс?
2. Гадяцька угода: декларація чи акт унії?
3. Наслідки Гадяцької угоди: хто винен?

Література

Гадяцька унія 1658 року / Редкол. П. Сохань, В. Брехуненко та ін. Київ, 2008. URL: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-02-4776-5/978-966-02-4776-5.pdf>

Україна в цивілізаційних потоках ранньої модерності / НАН України, Ін-т історії України. Київ: Академперіодика, 2024. (Україна. Нариси історії). URL: https://akademperiodyka.org.ua/wp-content/uploads/UNI-XV-XVIII_Rannja_Modernist.pdf

Дорошенко Д.І. Нарис історії України. Т.ІІ (від половини XVII століття). Київ: Глобус, 1992. С.51–59. URL: <http://resource.history.org.ua/item/0007281>

Грушевський М.С. Історія України-Русі. Т.Х. Київ, 1998. С.285–381.

Яковлева Т. Гетьманщина в другій половині 50-х років XVII століття: Причини і початок Руїни. Київ, 1998. С.270–320. URL: http://chtyvo.org.ua/authors/Tairova-Yakovleva_Tetiana/Hetmanschyna_u_druhii_polovyni_50-kh_rokiv_XVII_stolittia_Prychyny_i_pochatok_Ruiny/

Дашкевич Я. Павло Тетеря – незрозумілий гетьман (1662–1665). *Неопалима купина*. 1995. № 1–2 (6–7). С.81–100;

Дашкевич Я. Павло Тетеря. *Полководці Війська Запорозького: Історичні портрети*. Кн.1. Київ, 1998. С.347–364. URL: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0015722.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=0

Горобець В. Гадяцький договір 1658 р. – чому угода так і не стала унією? *Український історичний журнал*. 2018. №5.

Методичні рекомендації

1. Оскільки Гадяцька угода, як і вся серія політичних подій 1658–1660 рр., несе в собі яскравий відбиток особливостей її творців, зрозуміти її справжній сенс і вірно оцінити можна тільки ознайомившись з портретами і фактами біографії її головних ініціаторів – І.Виговського, П.Тетері, Ю.Немирича. Зрозуміти «нутро» Тетері вам допоможе талановита стаття аксакала української історіографії Ярослава Дашкевича. Змістовний біографічний нарис постаті Немирича подає І.Лоський. У цих подіях П.Тетеря вкотре показав себе талановитим героєм другого плану, тінювим лоббістом важливих доленосних політичних проєктів: він надав територію для Переяславського договору 1654 р., він привіз з Москви «Березневі статті», він же, як показує, наприклад, Т.Яковлева у своїй монографії, заправляє на кухні підготовки польсько-гетьманської угоди 1658 року... а ще ж попереду його правобережне гетьманство!

Гадяцька угода 1658 р. постала під акомпанемент авантюри і інтриги. Причому, інтригували всі, а не тільки українці. Московська агентура теж.

Перше питання семінару – це, власне, історія виникнення угоди, її документального оформлення. Тут ніяк не можна пройти мимо того факту, що насправді не було якогось одного документу, і нам сьогодні залишається тільки вражатися: виявляється, кожна сторона орієнтувалася на свій варіант, мала на увазі те, що хотіла бачити. Укладачі плану цього семінарського заняття мали усі підстави в першому питанні використати слово «імпровізація». Подумайте над цим словом! Чи достатньо відповідальними були політики,

які такі вагомі рішення готували в стилі імпровізації? Чи не тягне це на авантюру? Чи був інший шлях? Чи був час для підготовки соліднішого/зваженішого рішення? Яка вага і ціна такого роду рішень? Це все питання, які не тільки допомагають багатше уявити собі історичних діячів, а й які корисно використати для орієнтації у сьогоdnшній політиці.

Ще один аспект: які перспективи виконання має документ, підготовлений таким чином (кулуарно, через інтриги, з подвійними стандартами? Обдумуючи відповідь на це питання, намагайтеся уникнути доктринерства: не думайте, що імпровізація (чи навіть авантюра) – це завжди і обов'язково погано, а маси завжди праві. І навпаки. Треба уважно розглядати кожну конкретну ситуацію, зважити усі «за» і «проти».

2. Формулюючи друге питання, ми мали на увазі, що тексти мають вагу не лише організаційну (державно-політичну, юридичну, адміністративну), а й самостійну, чисто інтелектуальну. Тобто документ може становити самостійну суспільну цінність, навіть якщо він залишився нереалізованим, проваленим, відторгнутим. Адже нам важливо не тільки те, що люди робили, а й те, що вони думали. Правда, тут є ще одна тонкість: можна писати одне, а думати насправді інше... Нелегке це завдання: істориків і доводиться постійно повертати речам (подіям) їх істинний сенс.

Чому Гадяцька угода залишилася лише на папері?

Чому козацькі маси з обуренням відкинули угоду?

Чи утворював проект державу нового типу, а чи Україна продовжувала б залишатися «державою в державі»?

В чому вина польської сторони? (Треба показати, що лівова частина відповідальності лежить на польській стороні: польська шляхта так нічому і не навчилася з недавніх історичних потрясінь, вона так і залишилася повністю нездатною на будь-які реальні історичні компроміси).

Приклад скептичної оцінки Гадяцької угоди подає сучасна дослідниця Т.Яковлева: «Що ж до Гадяцької угоди, ухвалені сеймом, то не варто говорити не тільки про самостійність України, а й взагалі про будь-яку автономію у складі Речі Посполитої... Звичайно, можна захоплюватися першим варіантом угоди, але такий підхід не історичний. Реакційна більшість обмеженої польської шляхти не погодилася з ним. А він був єдиною можливою умовою стабільного союзу України й Польщі і водночас – привабливою утопією, фантазією невеликої групи політичних діячів, які випередили свою епоху, фактично – проект конфедерації України, Польщі, Литви, Росії і Криму. Мрія. Тому відразу з'явилася друга редакція угоди, єдиною прийнятною для польської шляхти. Але Гадяцька угода у варіанті, затверджені сеймом, була неприйнятною для України і, за справедливим висловом Грушевського, нежиттєздатною».

Отже, для Т.Яковлевої перший варіант угоди нецікавий, бо він – утопія невеликої групи політичних діячів. Але хіба другий варіант угоди, вимучений в стінах польського сенату, не був аналогічно безнадійною утопією аналогічно невеликої групи політичних діячів? Простежмо за історією затвердження (вірніше, протягування) угоди в сеймі, і ми побачимо, що й там мисляча меншість домагалася неможливого – вирвати згоду консервативної більшості шляхти. То чому ж вивчення однієї утопії – це «неісторичний підхід», а зосередження на іншій утопії – це норма?

Ні, ми не піддамося логіці (неповній) Т.Яковлевої, ми підемо іншим шляхом. Ми не відкинемо одну утопію перед натиском цинізму утопії іншої. Ми поставимо одну утопію проти іншої, ми розглянемо обидві, змусимо їх до діалогу. І тільки після цього зробимо остаточний висновок.

Текст до інтерпретації

Гадяцький трактат

Можна говорити як мінімум про два варіанти Гадяцького трактату: той, який було подано на затвердження сейму Речі Посполитої від імені

гетьмана І.Виговського (так званий «проміжний»), і той, який був затверджений сеймом, так званий «сеймовий варіант».

Вважаючи друкування обох варіантів справою непродуктивною і враховуючи той факт, що не тільки перший варіант навіть не був затверджений сенатом, а й другий варіант – затверджений – не набув чинності і жодним чином не був реалізований на практиці, приймаємо рішення навести перший варіант трактату, попередньо подавши узагальнену інформацію про подальші зміни у його тексті. Зміни були за обсягом тексту невеликі, але вбивчо вагомі: «Князівство Руське» згадується лише один раз, та й то у непрямій формі; формула про укладання союзу «рівного з рівним» викидається; територія гетьманських повноважень з трьох воєводств (Київське, Брацлавське і Чернігівське) звужена до одного – Київського; викидається пункт про власну монету князівства.

В ім'я боже, амінь. На вічну пам'ять теперішнім і наступним!

Комісія між станами Корони Польської і в. кн. Литовського з одної сторони і вельм. гетьманом і військом Зап. з другої – докінчена дня 6 (16) вересня 1658 р. вельм. Стан. Казим. Беньовським і Казим. Людв. Євлашевським – визначеними з сойму від найясн. короля Яна Казимира комісарами, з вельм. гетьманом Ів. Виговським і всім військом Зап., в обозі під Гадячом. – Дай боже щоб щасливо і вічно-тривало!

Вельм. гетьман Зап. з усім військом Зап. на вищезгаданім місці, прийнявши нас комісарів як годиться пристойно і вдячно і зваживши нашу повновасть комісарську, надану нам повагою сеймовою, декларував з усім військом:

Як не з доброї волі, а тільки з мусу, притиснене різними опресіями військо Зап. приступило до своєї оборони – так тепер, коли й. корол. м., пробачивши своїм батьківським серцем все що сталося в тім замішанню, закликає нас до одності, – вони не погорджують ласкою й. кор. м. і покійно приймають цю клеменцію¹ доброго пана, приступають до цієї комісії, а далі до спільної наради щодо згоди, щирості і обопільної любові. Бога сил небесних беруть за свідка в тім, що все що постановляється, буде дотримуватися щиро і правдиво вічними часами.

Згоду вічну й нерозривну поставили ми таким чином:

1. Релігія грецька старинна, така з якою Русь приступила до Корони Пол., аби зіставалася при своїх прерогативах і вільнім уживанню свого богослуження, по всіх містах, містечках і селах, в Короні Пол. і в. кн. Лит., – так далеко як сягає язик народу Руського. На соймах, в війську, в трибуналах, не тільки в церквах, але в публічних процесіях в відвідуванню хворих з святощами, в хованню померших і взагалі у всім – так як свобідно і прилюдно виконує своє богослуження обряд римський.

Тій же грецькій релігії дається право свобідного фундування нових церков і монастирів, так само поновлення і поправління старих.

Церкви і маєтності, здавна надані на церкви старинної грецької віри, мають зіставатися за греками православними старинними. Після того як зложено буде присягу вірності, протягом півроку всі такі церкви мають бути подані (в реєстрах) від полковників та іншої старшини війська Зап. тим комісарам, що будуть визначені з обох сторін.

А унія, що викликала досі замішання в Рчп., касується і в Короні і в в. кн. Лит. – і хто хоче нехай вертає до римського, а хто хоче – до грецького не уніатського богослужіння.

Світські пани римської віри – дідичі й урядники й. кор. м. – не матимуть ніякої юрисдикції над духовними і світськими людьми, ані над ченцями – тільки їх законний пастир.

А що в спільній вітчизні мають обрядам належати і спільні прерогативи і оздобы, тому о. митрополит київський теперішній і його наступники з 4 владиками: луцьким,

¹ Клеменція – поблажливість.

львівським, перемиським і холмським засідатимуть в сенаті в своїм порядку, з тими ж правами і правом голоса як духовні римського обряду, тільки митрополитові призначається місце після архієпископа львівського, а владикам після біскупів своїх повітів.

В воєводстві Київському, Брацлавському і Чернігівському сенаторські дигнітарства мають роздаватися тільки шляхтичам грецького обряду – до того здатним, що походять і мають маєтність у тих воєводствах.

Теперішні держателі урядів зістаються при них. Але тим часом, з огляду на гетьманство, першим сенатором тих трьох воєводств має бути гетьман військ Руських, і вся київська юрисдикція до нього має належати, призначення підвоєводи та інших урядників. Це буде належати (до гетьмана) і застерігається на цей раз тільки доки він не прийде до посідання воєводства київського.

Також по містах коронних і в. кн. Лит., як сягають церкви грецького обряду, аби зростала обопільна любов, міщани римської і грецької релігії мають рівно заживати спільних вільностей і свобод, і грецька релігія не має бути нікому перешкодою до магістрату.

В Києві король й. м. і стани коронні дозволяють засновати академію, котра має користуватися такими прерогативами і вільностями, як академія краківська, з тою тільки умовою, щоб у тій академії не було професорів, магістрів і студентів ніякої секти: аріанської, кальвінської, лютеранської. А щоб студентам і учням не було ніякої оказії до бійок, всякі інші школи, які були в Києві перед тим², й. кор. м. накаже перенести деінде.

Другу таку ж академію й. к. м. і стани коронні і в. кн. Лит. дозволяють (заснувати) там де для неї буде знайдене відповідне місце. Вона заживатиме тих же прав і вільностей, як і київська, але заснована має бути з тою ж умовою, як київська: щоб у ній не було професорів, магістрів і студентів секти аріанської, кальвінської і лютеранської. А де та академія буде заснована, там інші школи вже не мають засновуватися на вічні часи.

Гімназії, колегії, школи і друкарні, скільки їх буде потрібно, буде вільно ставити, свободі в них науки відправляти і деякі книги друкувати про релігійні контрверсії – але не ображаючи маєстату кор. і без пасквілів на короля й. м.

2. А що вельм. гетьман з військом Зап. від Рчп. відірваним, з любові до короля, пана свого і власної вітчизни, повертається (до них) вирікаючися заграничних протекцій, то й. кор. м. і всі стани кор. і в. кн. Лит. вічною амністією, себто вічним забуттям покривають все, що з обох сторін допустив біг – полишаючи то маєстатові його, як офіру за гріхи спільні. Забезпечують у тім всякого стану людей від найменших до найвищих без виїмку – як у війську Зап. так і шляхтичів, урядників і приватних людей, чисто всіх, котрі яким-небудь чином пробували чи пробувають при гетьмані попереднім і теперішнім. Ні корол. маєстат, ні сенат, ні вся Рчп., ані хто з приватних людей не будуть підносити ніяких претензій супроти них взагалі або кожного зособна, від найвищих до найменших. Навпаки – пробачивши собі обопільне християнським серцем, щиро, свідчачися старшим богом, всякі неприємності і все що діялося під час війн, вони ні явно ні потай не замишлятимуть ніяких пімст, ні практик. Не дадуть себе звести ніякими звільненнями з присяги для яких-небудь потайних (skretne) замислів.

Всякі кадуки³ випрошені ким-небудь під тими, що пробувають в війську Зап. і під шляхтою, що приставала до гетьмана і війська Зап. і до шведів і роздані від початку війни, – тепер всі без виїмку касуються і будуть скасовані законом, так щоб вони не шкодили ні гонорові ні власності чий-небудь. Де б вони (постанови про конфіскацію) не знаходилися, вони вважаються за скасовані і з книг (судових) еліміновані, і їх власникам надається право заволодіння – проти котрого не можна посилатися на ніякі кадуки під карою інфамії.

А що і зміст і саме ім'я амністії повинно бути святе, і речі і люди всякої кондиції відновляються в попереднім стані, повертаються до тієї одності, згоди, любові, права і пана,

² Йдеться про католицькі школи в Києві, зокрема єзуїтські.

³ Кадук – у тодішньому праві конфіскація; право до спадку, який залишено без заповіту, безділний спадок, привласнення полишеного маєтку.

як було перед війною, – то застерігається, що хто б важився рвати те святе об'єднання, смів публічно, чи в приватнім зібранні закидати комусь зраду, – такий має підпадати карам за порушення договору і в усяких okazіях, де б ішло про охорону від обмови, з обох сторін має переводитися пильно слідство.

Вся Річпосполита народу Польського, в. кн. Литовського і Руського і належних до них провінцій відновляється цілком такою як була перед війною, себто – ці три народи мають зіставатися непорушно, як були перед війною в границях своїх і при свободах (своїх) згідно з законами – в радах, судах і вільній елекції панів своїх – королів польських, литовських і руських. Коли під тягарем війни з заграничними державами щось постановлено було на зменшення границь і вільностей тих народів, це має вважатися за недійсне і пусте, і вищеназвані народи повинні зіставатися при своїх свободах, як єдине тіло одної і нероздільної Рчп., не роблячи між собою різниці з приводу віри: як хто визнавав і визнає християнську релігію – чи римську чи грецьку, всі зістають в спокою, при вільності. Хіба якісь засуди або декрети були винесені перед війною і за час війни цілком законно – при наявності сторін чи в відсутності.

3. Війська Зап. число має бути 60 тисяч, під владою гетьмана руського, згідно з стародавніми вольностями їх.

Скільки зтяжного⁴ війська буде на Русі, все має бути під владою того ж гетьмана.

Пробувати військо Зап. має в тих воєводствах і маєтках, де воно було перед війною. Всякі вільності надані (ім) привілеями найясніших королів польських потверджуються: вони (козаки) зістаються при стародавніх вольностях і звичаях своїх, що не тільки в нічім не обмежуються, але навпаки – потверджуються всякою повагою. Ніякий державець корол. маєтностей, ні староста, ні пан дідичний ні доживотний, ані їх підстарости, урядники і всякі інші слуги не будуть стягати ніяких податків з козацьких хуторів, сіл, містечок, домів, ні під яким претекстом. Вони мають бути вільні від яких-небудь тягарів, цла⁵ і мита, як люди лицарські, у всій Короні й. в. кн. Лит. Мають бути також вільні від усяких судів старостів, державців, панів і їх намісників – тільки під юрисдикцією самого гетьмана військ Руських мають зіставатись. Також всякі напівки⁶, лови в полях і на ріках й інші козацькі пожитки мають зіставатись при козаках свобідно, згідно з їх звичаями.

Зокрема кого гетьман війська Руського подасть й. кор. мил. як гідних клейноту шляхетського для ще більшої заохоти до служби й. кор. мил., тим усім без яких-небудь труднощів, буде уділена нобілітація, з наданням всякої шляхетської вільності. Але так треба міркувати, щоб з кожного полку могло бути нобілітовано сто.

Ніяких військ польських, литовських або чужоземних ніхто не може вводити в воєводство Київське, Брацлавське, Чернігівське. Тільки наємне військо, що пробуватиме під владою гетьмана військ Руських, вибиратиме хліб з королівських і духовних маєтностей вищезгаданих воєводств, за ординансом⁷ того ж гетьмана руського. А коли б була війна при границях Русі і треба було послати туди коронне військо в поміч, в такому разі це помічне військо має бути під регіментом гетьмана військ руських.

4. Для скріплення і більшої певності цього договору гетьман військ руських до кінця свого життя має бути гетьманом військ Руських і першим сенатором воєводства Київського, Брацлавського і Чернігівського. А по смерті його має бути вільний вибір гетьмана: стани воєводства Київського, Брацлавського і Чернігівського виберуть чотирьох кандидатів, і з них одному король надасть (гетьманство).

Двір міппіса для биття всяких грошей має бути заложений в Києві, або де буде признано зручнішим – однієї якості і металу, і з королівською особою⁸.

Податки, які Рпта ухвалитиме на соймі, в воєв. Київським, Брацлавським і

⁴ Зтяжне – наймане військо.

⁵ Цло – митна плата.

⁶ Мається на увазі право виготовляти і продавати напої.

⁷ Ординанс – письмове розпорядження.

⁸ Мається на увазі зображення короля на монеті.

Чернігівським мають уживатися на наємне військо, що буде під владою гетьмана військ Руських.

Спільні ради і спільні сили всіх тих народів проти кожного неприятеля. Мають всі три старатися спільно всякими способами, аби Рпта мала вільну навігацію на Чорне море.

Коли б станом Коронним і в. кн. Лит. прийшлося почати війну з царем московським, військо Зап. до такої війни не буде притягнене.

Коли ж би цар не схотів вернути провінцій Річпосполитої і на неї наступав, тоді мають сполучитися всі сили: коронні, в. кн. Лит. і військо Руське Запорозьке, під регіментом свого гетьмана, і воювати.

Маєтності нерухомі і рухомі, королівщини і записи сум, конфісковані від обивателів Руської землі, котрі пристали до шведського або до запорозького війська і тепер вертаються до батьківщини, – мають їм бути повернені і служби їх в війську кор. і в. кн. Лит. мають бути компенсовані і оплачені.

5. Гетьмани з військом Зап. – теперішні і наступні – відступивши від усяких заграничних протекторів, більше до них приставати не мають. Навпаки – мають пробувати в вірності, підданстві і послушенстві у найясн. маєстату королівства польського і наступників його і всій Річпосполитій і будуть пробувати вічно.

Але так щоб це не нарушало братерства зав'язаного з ханом кримським, а коли може то бути без порушення цілості Річпосполитої – то і з царем московським.

Посольств від заграничних (гетьман) не має приймати, і якби такі трапились – має їх відсилати до короля й. м.

Також ні війська стороннього вводити не буде, ні порозуміння з заграничними державами мати не буде; хіба сповіщаючи про це короля його милість.

6. Всяким приватним особам з обох сторін – в тім і духовним римського обряду відкривається безпечний поворот до біскупств, пробовств, каноній, плебаній і до належних до них маєтностей в воєводствах Київським, Брацлавським, Чернігівським, Подільським, також у в. кн. Лит., на Білій Русі і в Сіверщині. Також всім монахам до костелів, кляшторів, маєтностей і фундацій. Теж і світським особам обох сторін до їх маєтків дідичних, староств, держав, володінь власних, доживотних, заставних і за всякими іншими контрактами до них належних, в тих же вищеназваних воєводствах і в в. кн. Лит., на Білій Русі і на Сіверщині.

Але час повороту визначить король й. м., порозумівшись з гетьманом зап., і спосіб реіндукції⁹ має заховуватися такий, що ніхто не має повертатися до свого володіння інакше як за універсалом й. корол. м. і вельм. гетьмана запорізького. В цім має бути порозуміння обох сторін.

Для судження всяких справ як кримінальних так і поточних має бути в тих трьох воєводствах свій окремий трибунал – з таким порядком, який вони самі собі уложать. Але крім того мають бути окремі судові староства в Овручу і Житомирі.

7. А для кращої певності – тому що гетьман з військом Зап., і ці воєводства, що були відірвалися, відкидають всяку протекцію інших народів і добровільно – як вільні до вільних, рівні до рівні і шановні до шановних повертають, – тому, для певнішого дотримання нинішнього акту король і Річпосполита дозволяють народові Руському (мати) осібних канцлерів, маршалків і підскарбіїв з правами сенаторів, і інші уряди народу Руського.

Вони (канцлери) мають виконати присягу за ротою урядників коронних, з додатком такого пункту, що до нічого противного нинішньому актові вони своєї печаті не приб'ють, навпаки – пильнуватимуть, щоб нічого не робилося проти цього акту – в конституціях і декретах сеймових, рескриптах задворних, привілеях і універсалах.

До уряду і канцелярій цих канцлерів будуть належати всі духовні надання митрополії, єпископії, ігуменства і бенефіції, що належать до надавання королівського в воєводстві Руським, Київським, Волинським, Подільським, Брацлавським і Чернігівським, а в воєводстві Київським, Брацлавським і Чернігівським – всі надання духовні і світські. Також суд в королівських містах і всякі декрети – задворні й судові – тільки в названих трьох

⁹ Реіндукція – повернення у володіння.

воєводствах.

А що проти цього акту вийшло б з канцелярії коронної або в. кн. Лит., то буде неважне, і той що добув такий привілей, не тільки його тратить, але підпадає ще карі в 10 тис. кіп литовських, а судити його за це в королівському суді за спеціальним реєстром.

Аби з суперечок за підданих обвинувачених в своєвільстві не виходило нових замішань, – касуються всякі процеси про видачу підданих, про наїзди, забране майно, шкоди починені під час внутрішньої війни, – земські, гродські, трибунальські, також і декрети трибунальські винесені в тих справах – особливо щодо воєводства Київського, Волинського, Брацлавського й Чернігівського.

При складанню договору з царем московським, коли б до того прийшло, роль й. м. і стани коронні і в. кн. Лит. мають вимагати ненарушеної репутації (реабілітації) вельм. гетьмана і нинішнього договору.

Пп. комісари і в. гетьман князівства Руського фактично ствердили нинішню комісію своєю присягою – як то свідчать їх підписи на ротах присяги. Понад то буде ця комісія конфірмована – від сенату присягою превел. кс. арцибіскуп гнєзненського, біскуп віленського, всіх чотирьох гетьманів і канцлерів обох народів, а від кола рицарського – присягою маршалка посольської палати, на соймі, що має бути скликаний якнайскорше, – в присутності послів, які будуть прислані від в. гетьмана і війська Зап.

А що до присяги короля й. м., то з своєї доброти панської він її на покірне прохання війська Зап. зволить учинити – це пп. комісари асекурують.

Полковники ж, сотники і вся старшина війська Зап. виконають свої присяги після сойму, на котрім будуть виконані нинішні постанови, – в присутності комісарів, які на те будуть депутовані від сойму.

А щоб ця конституція мала вічну вагу і повагу, вона в усім своїм змісті від початку до кінця буде включена в конституцію¹⁰, ухвалена сеймом, рахована за вічний і незмінний закон і так дотримувана.

Діялося в таборі під Гадячем, дня і року вищезазначеного.

До булав великої руської належатиме Чигиринське староство, як то значиться в привілею наданім пок. Б. Хмельницькому від короля й. м.

Гетьман війська Руського буде вільний від резидування при королі й. м.

Конвокація воєводства Київського, Брацлавського і Чернігівського буде скликана універсалом королівським після сойму, що має бути зложений якнайскорше.

Іван Виговський гетьман війська кн. Руських рукою власною.

(Грушевський М. Історія України-Русі. Т. X. Київ, 1998. С.354–364)

Запитання до документу (джерела):

- Коли навесні 1659 р. представник польської сторони К.Перетяткович прибув до І.Виговського з текстом угоди у «сеймовому варіанті», гетьман сказав: «Ти зі смертю приїхав і смерть мені привіз!» – і, сівши на ліжку, заплавав. Чому була такою реакція гетьмана?
- Чому на перший план винесено релігійне питання?
- Які з положень було в умовах 50–60-х років виконати реально, а які були безнадійними? Чи не означало б реальне виконання документу практичне повернення України до статусу елементарної козацької автономії – при всіх високих назвах типу «Князівство Руське»?
- Які стани Гетьманщини отримували найбільші вигоди, а які залишилися при своїх інтересах?
- Чим гарантувалася справжня рівноправність України-Русі у складі «унії трьох народів»?

¹⁰ Конституція – сеймова постанова.